

บทที่ ๑
ทรงทำสนธิสัญญากับต่างประเทศในรัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงดำเนินพระราชโบายเปิดการติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตกอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าสมัยใดๆ ในอดีตกาล รัชสมัยของพระองค์เป็นเสมือนหัวเลี้ยวหัวต่อของการปฏิรูปบ้านเมืองครั้งสำคัญยิ่ง ไทยไม่เพียงจะเปลี่ยนโฉมหน้าตามแบบอารยะประเทศเท่านั้น หากแต่ยังได้เปลี่ยนแนวนโยบายสัมพันธ์ติดต่อกับต่างประเทศอย่างชนิดกลับหน้ามือเป็นหลังมือ ทั้งนี้เพราะด้วยพระปรีชาญาณทรงมองเห็นกาลไกลของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ วาระที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัตินั้น "ลัทธิจักรวรรดินิยมในยุโรปกำลังห้ำหั่นเอเชียออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย..... ขณะที่ยุโรปประเทศอื่นๆ ในเอเชียได้ยอมพ่ายแพ้ต่อผู้ชนะ เพราะคอยกำลังหรือมีอำนาจที่อ่อนกำลังของประเทศตนเองด้วยการต่อสู้อย่างฉุนเฉียวนั้นพระองค์ทรงรักษาประเทศไทยไว้ได้อย่างปลอดภัย ขณะที่เจ้าประเทศอื่นๆ หวังที่จะเห็นเขาหาความปลอดภัยด้วยการหลีกเลี่ยงอิทธิพลตะวันตกนั้น พระองค์ทรงตระหนักแน่เหมือนดังที่ญี่ปุ่นได้ตระหนักแน่ในสองสามปีต่อมา ว่าวิธีเดียวที่ประเทศในเอเชียจะรักษาเอกราชไว้ได้ก็คือการรับอิทธิพลเหล่านั้น และปรับปรุงประเทศของตนเองให้ทันสมัย " (๑)

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมัยแห่งการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศในรัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๔ แห่งบรมราชจักรีวงศ์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ ต่อจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระบรมเชษฐาธิราช เกี่ยวกับการสืบสันตติวงศ์ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีลัทธิชอบธรรมในราชบัลลังก์มากกว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะทรงมีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระราช

๑. A.B. Griswold : The Real King Mongkut of Siam p. 1

โอรสองค์ใหญ่ประสูติแก่พระบรมราชเทวีอัครมเหสี^(๑) แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคตโดยปัจจุบันทันด่วน มิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดไว้ตำแหน่งรัชทายาทจึงยังว่างอยู่ รัชระนั้นสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเชี่ยวชาญในการปกครองบ้านเมืองทุกแขนง และมีอำนาจสิทธิขาดในแผ่นดินเต็มทีทั้งที่ทั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังดำรงพระชนม์อยู่ ที่ประชุมเสนาบดีจึงลงมติเป็นเอกฉันท์ให้อัญเชิญกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นผู้ครองราชสมบัติสืบต่อมา ระหว่างที่รัชกาลที่ ๒ ทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคตนั้น เจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชอยู่ที่วัดราชาธิวาส และพระองค์ทรงครองสมณเพศอยู่ตลอดระยะเวลารัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่เจ้าฟ้ามงกุฎมิได้ทรงดำรงตำแหน่งองค์พระประมุข เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถสวรรคตนั้นก็กลับเป็นผลดีต่อชาติบ้านเมืองอย่างยิ่ง การผนวชของพระองค์อาจนับได้ว่าเป็น "บวชการเมือง" กล่าวคือเพื่อป้องกันภัยพิบัติอันอาจจะเกิดขึ้นได้จากการแย่งชิงราชสมบัติซึ่งเคยมีตัวอย่างอยู่หลายครั้งหลายหนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ขณะครองสมณเพศเจ้าฟ้ามงกุฎก็มีใตทรงสอดส่องเรื่องราวทางโลกเสียทั้งหมด ยังคงสนพระทัยในกิจการบ้านเมืองของพระเชษฐาอยู่เสมอ จึงใตทรงสังเกตเห็นข้อบกพร่องต่างๆ เกี่ยวกับการบริหารราชการอยู่หลายอย่าง ประการสำคัญที่ทรงเล็งว่าจะคุกคามต่ออธิปไตยและความสงบสุขของประเทศอย่างยิ่งก็คือ บทบาทของชาวยุโรปที่กำลังมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับทางภาคตะวันออก ดังนั้นพระองค์จึงอุทิศเวลาให้แก่การศึกษาหาความรู้ในวิทยาการต่างๆ อย่างลึกซึ้ง เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีพระสติปัญญาฉลาดหลักแหลมอยู่แล้ว เมื่อทรงศึกษาวิชาความรู้แขนงอื่นๆ อย่างกว้างขวางทั้งในทางค่านูวิทยาการและความเป็นอยู่ของโลกภายนอก จึงส่งเสริมใตทรงเป็นนักปราชญ์ผู้รอบรูแท้จริง และเป็นเครื่องชักจูงใตพระองค์ทรงกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีโคบาย-

พระ:๑๕

๑. ประชุมกฎหมายประจำศก - กฎหมายตราสามดวง (ตอน ๒) หน้า ๑๐๐ รวบรวมโดย รอยคำรวจโท เสถียร ตาดะลักษณ (พ.ศ. ๒๔๗๕)

ของประเทศเพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ของโลก

แนวทางที่จะนำเจ้าฟ้ามงกุฎไปสู่วิชาความรู้ทันสมัยได้แก่การศึกษาภาษาต่างประเทศ ขณะประทับอยู่ ณ วัดราชาธิวาสใต้ทรงเรียนภาษาลatinกับบาทหลวง- บัลเลอกัว และเมื่อทรงย้ายไปประทับที่วัดบวรนิเวศก็ใ้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับนาย เจสซีกาสเวลมิชชันหรืออเมริกัน^(๑) นักสอนศาสนาผู้นี้มีโอกาสใกล้ชิดเป็นอาจารย์ถวาย อักษรสวนพระองค์ เจ้าฟ้ามงกุฎทรงเชี่ยวชาญภาษาอังกฤษทั้งการพูดและเขียน และ พระองค์ทรงใช้สำนวนอังกฤษได้อย่างสละสลวยไพเราะเพราะพริ้ง^(๒) นอกจากนี้ยัง ทรงสนับสนุนในงานเผยแผ่ศาสนาของพวกมิชชันนารีอเมริกันดำเนินไปโดยสะดวก จึงทำ ให้พวกมิชชันนารีพากันนิยมชมชอบและติดต่อกับพระองค์มากขึ้นเป็นลำดับ นับเป็น โอกาสอย่างหนึ่งที่ทำให้เจ้าฟ้ามงกุฎทรงทราบเรื่องราวของต่างประเทศมากขึ้นกว่า เดิม ทรงศึกษาภาษาอังกฤษอยู่กับคาสเวลเป็นเวลาประมาณปีครึ่ง ยอร์ช แมคฟาร์- แลนคมิชชันนารีซึ่งเข้ามาเมืองไทยในระยะนั้นกล่าวไว้ว่า "อนาคตของสยามขึ้นอยู่กับชั่ว โมงเหล่านี้นี้ซึ่งครูนักสอนศาสนาผู้นี้ชื่อสัตย์ และศิษย์ผู้ทรงอุทิศหาหะวีริยะ มีสมองปราศณู เปรีื่อง และสนพระทัยในวิทยาการต่างๆ ไ้สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างสนิท- สนม"^(๓) นายเจสซี คาสเวลผู้นี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ไ้ส่งเสริมความคิดอิสระ ในการปกครอง และแนะแนวทางให้เจ้าฟ้ามงกุฎเปิดประเทศไปสู่การพาณิชย์และการ ปรับปรุง เมื่อพระองค์ไ้เสวยราชสมบัติ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับพระปรีชาญาณฉลาดซึ่งทรง- คาคชตาอนาคตของขานเมืองไ้ไกลเป็นประการสำคัญด้วย

เรื่องราวเกี่ยวกับความสนพระทัยของเจ้าฟ้ามงกุฎ ในกรณีค่านการบ้าน เมืองของต่างประเทศนี้ นอกจากจะทรงทราบจากพวกมิชชันนารีแล้ว พระองค์ก็ยังทรง

๑. Virginia Thompson : Thailand : The New Siam p. 34

๒. Wood : Op. Cit. p. 278

๓. George McFarland : Historical Sketch of Protestant Mission in Siam 1828 - 1928 p. 20

ติดตามข่าวคราวจากหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศที่ส่งมาจากฮ่องกง สิงคโปร์และปีนัง
อยู่เป็นประจำ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงเลาไว้ในหนังสือความทรงจำว่า

เรื่องทรงศึกษาการเมืองที่เกี่ยวกับต่างประเทศนั้น พึ่งสันนิษฐานได้
ว่า คงทรงหนังสือชาวที่ฝรั่งพิมพ์ในเมืองจีนและสิงคโปร์ ปีนัง เป็นคน
กับทั้งนี้ใครทรงสนทนาศามากกับฝรั่ง ทรงทราบประวัติการณ์ที่ฝรั่งมาทำ
ทางตะวันออกนี้และความเห็นของฝรั่งอยู่เสมอ เมื่อครั้งทรงตรวจ
หนังสือที่ไทยโต้ตอบกับ เซอร์เจมส์ บรุก คงตระหนักแนพระหฤทัยตาม
ที่ทรงคาดไว้แต่ก่อนว่า อังกฤษคงจะมาเกี่ยวข้องกับเมืองไทย เหตุการณ์
ที่ปรากฏในชั้นหลังส่อให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ใครทรงดำริเห็นมาแล้วแต่ยังทรงผนวชว่าไทยคงต้องทำหนังสือสัญญากับอง
กฤษควยจำเป็น ขอนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็อาจจะทรง
พระราชดำริเช่นนั้นเหมือนกัน แต่เห็นว่าถ้าทำหนังสือสัญญาตามขอความ
ที่อังกฤษปรารถนาจะเกิดความฉิบหายในบ้านเมือง และบางทีจะยังเชื่อ
คำพวกจีนว่าอังกฤษมีกำลังมากทางทองทะเล ถาร์รักษาปากน้ำให้มันคง
อย่าให้เรือรบขึ้นมาถึงพระนครใครก็จะปลอดภัย จึงไม่ยอมทำหนังสือ
สัญญากับ เซอร์เจมส์ บรุก ว่าตามหลักฐานที่ปรากฏครั้งนั้นมีพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวที่ทรงดำริเห็นว่า ประ
เทศสยามจะปลอดภัยใครแต่ควยทำให้ฝรั่งนับถือ แต่ในเวลาครั้งนั้น
ทรงผนวชไม่มีกิจเกี่ยวข้องกับในราชการบ้านเมืองก็อยู่ (๑)

สถานการณ์ของประเทศใกล้เคียงที่กำลังถูกอิทธิพลของชาวยุโรปคุกคาม
เป็นนิตินันุทธาทรณ้อย่างดี ที่กระตุนให้เจ้าฟ้ามงกุฎทรงตื่นตัวเรื่องปรับปรุงนโยบาย
การต่างประเทศ จากพฤติการณ์ของจีนที่พยายามกีดกันการค้าและตั้งคั้นไม่ยอมติดต่อ
สัมพันธ์กับชาวตะวันตกใหม่ลร้ายแก่เงินอย่างรุนแรง จะเห็นได้จากผลของสงครามฝิ่นซึ่ง
เกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๓ - ๒๓๘๕ จีนต้องทำสนธิสัญญานานกิง เปิดโอกาสให้ออง
กฤษ เขาไปมีอำนาจทำการค้าขายและมีสิทธิยึดครองเมืองท่าหลายแห่ง ตลอดจนต้อง

ยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษ (๑) นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๓๕๖ ยังได้ทำความตกลง-
เพิ่มเติมขึ้นอีก ๒ ข้อ ซึ่งมีบทบาทสำคัญใหญ่หลวงต่อประวัติศาสตร์ในสมัยต่อมาถึงนี้-
ไคแก่ "การปฏิบัติอย่างชนชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง และอำนาจสิทธิสภาพนอกอาณา
เขตของศาลกงสุล" (๒) สงครามครั้งแรกที่จีนทำกับอังกฤษมหาอำนาจตะวันตกในระยะ
เวลาดังกล่าวและประสบความพ่ายแพ้นั้น ประชาชนชาวไทยส่วนมากยังหลงเชื่อคำ-
โฆษณาของชาวจีนที่ว่า รัฐบาลจีนยอมทำสัญญาด้วยก็เพื่อจะตัดความรำคาญ แต่มีชาว
ไทยอีกสามคนซึ่งไม่เพียงแต่เชื่อว่าจีนพ่ายแพ้อย่างราบคาบเท่านั้น แต่ยังแน่ใจอีกด้วย
ว่าอำนาจและอิทธิพลตะวันตกกำลังจะเพิ่มพูนขึ้นในดินแดนส่วนนี้ของโลกในอนาคต บุค
คคลทั้งสามนี้ คือ พระจอมเกล้าขณะยังทรงผนวชอยู่ พระปิ่นเกล้าพระอนุชาและหลวง
สิทธิ (ต่อมาดำรงตำแหน่งสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) บุคคลทั้งสามได้ทรง
พิจารณาและพิจารณาเห็นว่า ชาวไทยควรจะเริ่มพยายามศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับชาว
ตะวันตก ทั้งนี้เพื่อจะได้เตรียมตัวไว้รับเหตุการณ์ในอนาคต (๓)

ญี่ปุ่นก็เป็นอีกชาติหนึ่งที่เริ่มนโยบายการต่างประเทศด้วยความไม่นิยมยินดี
จะติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตกนัก ดังจะเห็นได้จากการประกาศปิดประเทศของโชกุน
อิเอมิตสึใน พ.ศ. ๒๑๗๙ (๔) ซึ่งมีผลให้ญี่ปุ่นดำรงประเทศอยู่อย่างโดดเดี่ยวเป็นเวลา
ถึง ๒๐๐ ปีเศษ โชกุนยึดถือนโยบายปิดประเทศไว้ได้สำเร็จเพราะมหาอำนาจในยุ
โรปมัวสนใจอยู่กับดินแดนในอินเดียและในอเมริกาเหนือ ครั้นเมื่อประเทศมหาอำนาจ
เริ่มหันมาสนใจในเอเชียตะวันออก ญี่ปุ่นก็จำต้องยอมละทิ้งนโยบายเดิมเหมือนกัน (๕)
นายพลเรือจัตวาอเมริกันเปอริ เป็นผู้เคาะประตูที่ปิดตายของญี่ปุ่น ใน พ.ศ. ๒๓๗๖

1. K.M. Panikkar : Asia and Western Dominance p. 131
2. G.F. Hudson : The Far East in World Politics p. 17
3. The Executive Committee of the Eighth Congress :
Siam : General and Medical Features 1930 p. 37-38.
4. G. Nyw Steiger : A History of the Far East p. 417
5. G.F. Hudson : Op. Cit. p. 25.

และจากสนธิสัญญาที่ญี่ปุ่นทำกับอเมริกาและประเทศตะวันตกอื่น ๆ ใน พ.ศ. ๒๔๐๑ ทำให้
ญี่ปุ่นต้องเปิดเมืองท่าให้ชาวต่างประเทศเข้าทำการค้าขาย และตั้งบ้านเรือนอยู่จน
เปิดสถานกงสุลขึ้นได้ในเมืองต่างๆ เหล่านั้น

ตลอดจนระยะแห่งการครองสมณเพศของ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งเป็นเวลาถึง ๒๖
ปี พระองค์ได้ทรงติดตามข่าวคราวการเคลื่อนไหวและบทบาทของมหาอำนาจอยู่ด้วย
พระหฤทัยเป็นห่วงชตาของบ้านเมืองไทย พระองค์ทรงคัดค้านอย่างชาญฉลาดตั้งแต่ยัง
ทรงผนวชแล้วในการจะเปลี่ยนทางเดินของประเทศ เพื่อรักษาความปลอดภัยและปรับ
ปรุงประเทศให้รุ่งเรืองทันสมัยขึ้น ดังนั้นการที่พระองค์มิได้เสวยราชสมบัติเลยตั้งแต่
แรกจึงกลับบันคาคคุณประโยชน์มหาศาลให้แก่ชาติไทย พระปรีชาสามารถของพระองค์
ได้นำประเทศหลีกเลี่ยงภัยอันตรายจากมหาภัยจักรวรรดินิยมมาโดยราบรื่น .....

"เป็นเวลาถึง ๒๖ ปีที่พระองค์ทรงดำรงอยู่ในสมณเพศ และพระองค์ก็ถูกบังคับว่ามีจาก
พระเชษฐาซึ่งเป็นผู้ซึ่งราชบัลลังก์อย่างเห็นได้ชัด แท้ที่จริงแล้วระยะเวลาแห่งชีวิต
สันโดษเหล่านั้นกลับเป็นโอกาสของการเตรียมพร้อมอย่างดียิ่งสำหรับวางรากฐานในหอ
ณาจักรทันสมัย"^(๑)

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
เป็นเวลา ๔ ปี ท่าทีคุกคามของชาวตะวันตกก็ได้ปรากฏเป็นเงาขึ้นเหนือแผ่นดินเมือง
ไทย สมจริงดังที่พระองค์ทรงคาดคะเนไว้ เซอร์จอห์น บาวริงราชทูตแห่งราชสำนัก
เซนต์เจมส์คนแรกก็เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๓๘๘ การมาครั้งนั้นเพื่อขอแก้
สนธิสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งครั้งหนึ่ง เซอร์เจมส์ บรุกประสพความล้มเหลวกลับไป
การไม่สมหวังของเจมส์ บรุก ทำให้รัฐบาลอังกฤษขัดเคืองและจงจะดำเนินการอย่าง
ใดอย่างหนึ่งกับไทยอยู่ แต่ประจวบกับสิ้นรัชกาลที่ ๓ กิติศัพท์ที่ว่าพระมหากษัตริย์องค์
ใหม่ทรงเป็นผู้นิยมในการคบค้าสมาคมกับฝรั่ง อังกฤษซึ่งยังวิโรไม่จัดการรุนแรงกับไทย
เกี่ยวด้วยเรื่องการปฏิเสธสัมพันธภาพของอังกฤษในสมัยพระนั่งเกล้า นั้น ที่ประชุมเสนา
บดีได้ตอบจดหมายของเจมส์ บรุกว่า :

๑. George McFarland : Op. Cit. p. 44

"หนังสือเสนาบดีพร้อมกันใหม่ยังเซอร์เซมส์ บรุก ซึ่งเซอร์เซมส์บรุก
ทำหนังสือมาไ้ทานเจ้าพญาพระคลังอีก ๒ ฉบับ เราพิเคราะห์ดูไม่
เข้าใจแจ่มแจ้ง ฉบับหนึ่งว่าควยการซื้อขายแก่กัน กับว่าควยพิทักคา
ภาสี ใจความในหนังสือของเซอร์เซมส์บรุกว่า หนังสือฉบับนี้เป็นที่น่า
น่า แลกำกับเรื่องความวาควยการซื้อขายแก่กันซึ่ง เซอร์เซมส์บรุกแต่ง
วางไว้ แลส่งมายัง เจ้าคุณให้พิจารณาในข้อที่สำคัญกันไว้ก็มีหลายสิ่ง
อันยอมไว้ใหม่ประโยชน์แก่กรุงเทพพระมหานครฝ่ายเดียว เซอร์เซมส์
บรุกไว้ใจว่าท่านเป็นเสนาบดีทั้งหลายจะหมายคูนั่งขอเหล่านั้น จึงจะ
เห็นว่าอันยอมครั้งนี้หวังจะโคคิกอานจักแจ้งให้การชื้อขายนั้นเป็นอันคิมิคุณ
ตลอดทั้ง ๒ เมือง เมื่อแต่งวางหนังสือเป็นข้อๆ..... เซอร์เซมส์
บรุกโคตริกครองความเห็นว่าท่านเป็นอธิปไตยครองแผ่นดินอังกฤษ -
ทรงพระไทยถือไมตรีต่อท่านเป็นกระษัตริย์เสวยราชสมบัติในกรุงเพฯ
เป็นอันสนิท เซอร์เซมส์บรุกจึงเห็นว่าควรจะยกสินค้าอันเป็นของสำคัญ
ถึง ๗ ประการ ..... เมื่อครั้งกับต้นต้นตรีบารนี้เขามาขอทำหนังสือ
สัญญาทางไมตรีแล้ววาควยการธรรมเนียมสลุปกำปัน ขออย่าให้เรียก
เป็นค่าธรรมเนียมจึงกอบภาสีเลย จะขอเสียรวมกันคิดเป็นคาปากกำ
ปัน ถ้ากำปันมีสินค้าเขามาให้เรียกวาคะ ๑๓๐๐ บาท ถ้ากำปันไม่มี
สินค้าเขามาให้เรียกวาคะ ๑๕๐๐ บาท เสนาบดี ณ กรุงเทพพระมหา
นครศรีอยุธยาปลุกษาพร้อมกันเห็นว่า ควรจะเป็นไมตรีกับชาติอังกฤษ
จึงโคทำหนังสือสัญญาเป็นไมตรีควยการบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การคชขาย
๕ ข้อ แต่ปัจจุ อัฐก จุดศักราช ๑๑๔๔ ปี ตั้งแต่ขึ้นมาเจ้าพนักงาน
จึงโคเรียกค่าธรรมเนียมปากสลุปกำปันที่มีสินค้าเขามาวาคะ ๑๓๐๐ บาท
ที่ไม่มีสินค้าเขามาวาคะ ๑๕๐๐ บาท จนเทาทุกวันนี้ ซึ่งเซอร์เซมส์บรุก
จะมาขอลดค่าธรรมเนียมลงอีก จะให้เรียกแคววาคะ ๑๕๐๐ บาทนั้นเรา
ยอมให้ไม่ได้ แลว่าสินค้าซึ่งเกิดขึ้นในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา
เหมือนเขาเปลือก เขาสาร ที่เป็นของยอมตามใจให้ั้นไม่ได้ ก็ว่า
ใหม่ภาสีเสียใหญ่คคาโคชื้อขายกัน เราจะยอมตามใจให้ั้นไม่ได้ ถ้า

ฉวยทำไรไถนาไม่ไคผลไพรบ้านพลเมืองจะไคความอดหยากหรือโซ
เดี่ยวเปลวๆ ของที่ไม่ตองห้าม ลูกคาเคยชื้อขายกันมาแตกอน ไหยก
เป็นของตองห้ามเอาไวสำหรับแผนดิน พคจาแตกตามชอบใจกึ่งนี้สมที่
เป็นผู้มีสติปัญญาฉลาดคึกคอกานมาจัดแจงในการชื้อขายให้เป็นประโยชน์
เสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย ซางมีอุตสาหพากเพียรแต่งหนังสือมาแตกนจน
ปลาย วากลาวยี้คยาวทบทวนวนเวียนไม่รูสินธุจบ จะมาคบบาง-
เปลียนเปลงขนบธรรมเนียมประเพณีพระนครใหญ่อันตั้งไวคหลาย-
รอยปีมาแล้วให้พันเพื่อนผันแปรไปเสียนั้นก็ควรจะยกยอว่าเซอร์ เซมส์
บรุกเป็นผู้มีสติปัญญาเจรจามาก ตั้งแตมาเป็นขุนนางทำราชการฉลอง
พระเกษพระคุณในพระบาทสมเด็จพะพระเจ้าแผ่นดินมาไค ๓๐ ปีก็มี ๒๐
ปีก็มี ๕๐ ปีก็มี ๔๐ ปีก็มี ๓๐ ปีก็มี ๒๐ ปีก็มี จะไคเคยพบเห็นผู้
ไคมาเจรจาความบานเมืองประคจครบ่าอาจารย์มาสั่งสอนบังคับบัญชา
เหมือนนำทวมปากทวมทง เช่นนี้หามีไม่ เฝ้าแต่ตั้งใจหลงคึกวากลาว
จัดแจงให้การชื้อขาย จะให้ลูกคาพานิชเกิดผลเกิดประโยชน์เปลิดเปลิน
ไป ไม่คึกปราณีกับเราทั้งหลาย เจาของบานเจาของ เมืองบาง เลยหรือ
และหนังสือ ๒ ฉบับ ซึ่งเซอร์ เซมส์บรุกให้มาอีกทีหลังนี้ เสนาบคืข้า
ทูลฉลองผู้ใหญ่ผู้นอยฝ่ายทหารพลเรือนทุกตำแหน่งไคประชุมรวมกัน-
พิเคราะห์คหหนังสือเซอร์ เซมส์บรุกแล้วถึงไคคอบหนังสือมาให้เซอร์ เซมส์
บรุกตฤกครองคฤเกศ ให้เชิญเอาตราทานเจาพระยาพระคลังปีคมาเป็น
สำคัญ ไคเขียนเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง ขอ-
ความตรงกัน หนังสือใหม่มา ณ วัน ๒ เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ
จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอ โทศก (๑)

หากพิจารณาจุดจดหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นว่าใจความค่อนข้างรุนแรงเกินกว่าที่ทูตของรัฐมนตรีต่างประเทศของมหาอำนาจตะวันตกอย่างอังกฤษจะทนรัก-

ชาน้ำใจไมตรีที่มีต่อไทยให้ยื่นนานออกไปได้ และเป็นธรรมดาอยู่เองที่อังกฤษซึ่งกำลัง
 แสวงหาอาณานิคมอยู่ทั่วโลกจะต้องขัดเคืองกับการที่ไทยตอบปฏิเสธวางสนธิสัญญาของ
 เจมส์ บรุก โดยไม่นึกหวาดหวั่นอิทธิพลของตน หากอังกฤษลงมือทำการรุนแรงโดยใช้
 พละกำลังเหมือนอย่างทำกับอาณานิคมอื่นๆแล้ว ไทยก็ย่อมจะปกป้องคุ้มครองเอกราช
 ไว้ได้ ถ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงคงมีวิเทโศบายตามแบบเดิมอยู่
 ชตากรรมของประเทศไทยก็คงจะพบจุดจบอย่างเดียวกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง เพราะ
 ตลอดระยะที่ชาวตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษใช้ความพากเพียรพยายามจะติดต่อกาชาชกับ
 ไทยตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ก็พบแต่ที่ท่าที่เฉยเมยไม่เต็มใจจะเกี่ยวของควยอยู่เสมอ
 มา ความพยายามของต่างประเทศในการที่จะสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับไทยยังได้ผลไม่เป็น
 ที่พึงพอใจนัก เพราะท่าทีของไทยอาจจะเรียกได้ว่าไม่สู้ยินดียินร้ายแม้จะไม่คัดค้านการ
 ติดต่อก แต่ในเวลาเดียวกันก็มีใครทำสิ่งใดที่จะส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ
 สัญญาที่เคยทำไว้กับ เฮนรี เบอริ่ง และเอคมันด์ โรเบิร์ต ไทยก็มีได้เปิดโอกาสให้ได้
 สิทธิพิเศษในทางการค้าเหมือนดังที่มหาอำนาจทั้งสองได้รับจากจีน สิ่งที่ทำให้ชาวตะวัน
 ตกเอือมระอาไทยได้แก่ "ความยากลำบาก และความไม่สะดวกอย่างนารำคาญใน
 ทางการค้าขาย เพราะมีสินค้าที่รัฐบาลผูกขาดมากมายหลายอย่างเหลือเกิน ดังนั้น
 จึงเรียกได้ว่าสัญญาที่ทำกันขึ้นนั้นเป็นเพียง เศษกระดาษแผ่นหนึ่งซึ่งไม่มีค่าอันใดเลย
 โดยเฉพาะคณะทูตของ เซอร์ เจมส์ บรุก ก็ยิ่งประสพโชคร้ายกว่าทูตคณะใดๆ.....
 มิได้แสดงไหวพริบในการทูตเพียงพอนักในการติดต่อกับสยาม ตลอดจนสัญญาที่สหรัฐ
 อเมริกาได้ทำกับสยามนั้นก็มิได้กระทำตามกันอย่างจริงจังนัก ทั้งทูตที่ส่งไปยังสยามก็มี
 ไซ้ผู้ที่มีความสำคัญมากนัก ควยเหตุนี้จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 การติดต่อกต่างประเทศของไทยจึงนับได้ว่าอยู่ในลักษณะที่ทรงตัวไม่ก้าวหน้า (๑)

เกี่ยวกับการส่งทูตมาติดต่อกับไทยนี้ รัฐบาลอังกฤษคงจะสำนึกอยู่เหมือน
 กันว่าที่ไม่ประสพผลสำเร็จหรือได้ผลชนิดที่ยังไม่เป็นสิ่งพึงพอใจของรัฐบาลนั้น บทบาท
 ของผู้รับมอบหมายมาดำเนินงานนั้นว่ามีความสำคัญอยู่มาก ตัวแทนของอังกฤษที่เข้ามา

๑. O. Frankfurter : King Mongkut Article in " The Siam Society" vol. I p. 5 (ฉบับพิมพ์ครบรอบ ๕๐ปีของสมาคม)

ติดต่อกับไทยในครั้งก่อนๆ จอห์น ครอบิ์ค และ เฮนรี เบอริ์น ได้รับแต่งตั้งจากผู้
สำเร็จราชการอินเดียน ส่วนเซอร์เจมส์ บรุกเป็นตัวแทนของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง-
การต่างประเทศ ดังนั้นเพื่อจะให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองเสมอหน้าต่อกัน
เทียบกัน ตอนต้นแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลอังกฤษจึง
ไต่ส่ง เซอร์จอห์นบาวริง เป็นทูตจากพระนางเจ้าวิกตอเรียพระบรมราชินีของนครมา
มาเจริญทางพระราชไมตรี และขอทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย (๑) เซอร์จอห์นบาวริง
ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองฮ่องกงอยู่ในขณะนั้นได้มีจดหมายเข้ามาถวายรัชกาลที่ ๔ ซึ่งแจ้ง
ว่าตนได้รับแต่งตั้งจากพระนางเจ้าวิกตอเรียให้เป็นราชทูตเข้ามาทำหน้าที่สื่อสัญญาทางพระ-
ราชไมตรี ใจความจดหมายของบาวริงเป็นการขอให้ไทยหวาดเกรงโดยทางอ้อม เช่น
กล่าวว่ "เดี๋ยวนี้ที่ทะเลเมืองจีนมีเรือรบอยู่ในบังคับอังกฤษมาก เซอร์จอห์นบาวริง
จะเข้ามาเยี่ยมเยือน มีไซจะมาไ้หมานเมืองขึ้นตกใจ เซอร์จอห์นบาวริงจะเข้ามา
เรือรบอย่า ทานเสนาบคืออย่าเข้าใจผิดไปแล้วก็อย่าให้เป็นเหตุขัดขวางทางสัญญาไมตรี
คาวาย เพราะมาน้อยล้าถาวรรับรองโดยรักใคร่กัน ใจของเซอร์จอห์นบาวริงคิดสมควร
กับบ้านเมืองใหญ่ แล้วในใจเซอร์จอห์นบาวริงไม่อยากจะเอากำดั่งอำนาจใหญ่ใช้เลย
(๒)

.....

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไตร่ตรองซึ่งนำหน้าระหว่างอัน
ตรายอันจะเกิดจากอิทธิพลของชาวตะวันตก กับอันตรายอันจะเกิดจากความปรารถนา
จะบีบบังคับของชาวตะวันตกอยู่ก่อนแล้ว ด้วยพระปรีชาญาณสูงมคัมภีร์ภาพ และถึทรงมั่น
พระทัยว่าอันตรายประการหลังเป็นมหันตภัยยิ่งใหญ่มากกว่า (๓) พระองค์จึงทรงเตรียมการ
ไว้ก่อนรับราชทูตแห่งราชสำนักพระเจ้ากรุงอังกฤษอย่างโออาสมเกียรติยศ ทั้งยังทรงมี
พระราชหัตถ์เลขาแสดงความเป็นมิตรไมตรีอันดีพระราชทานแก่ เซอร์จอห์นบาวริงไป
ว่า :

๑. Virginia Thompson : Thailand : The New Siam p. 158

๒. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ : พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔ หน้า ๑๑๘

๓. Vella : Siam Under Rama III p. 40

พระราชมนเฑียร

พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ

วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๑๘๕๕

มายังอุปการมิตรของข้าพเจ้า

เมื่อเชาวันนั้นข้าพเจ้ามีความยินดีที่ไคทราบ แต่หนังสือของ
 พญาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ส.พ.ก. อัครมหาเสนาธิบดี แลราชประยูรอัน
 สนิทสนิเนาของข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าไคส่งลงไป "ปากน้ำ" เพื่อให้ไป
 ตอนรับพณฑานถึงปากแห่งแม่น้ำของกรุงเรา ในเมื่อแรกพณฑานมาถึงนั้น
 บอกความไคหาพเจ้าทราบวาเรือไฟ "แรตตเดอร" ซึ่งพาพณฑานมานั้น
 ไคมาเมือง "ปากน้ำ" แตบาย ๕ โมงเมื่อวานนี้แลว แลวาในเมื่อพณฑาน
 ถาน จักไคพบกับตัวเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ในเชาวันนี้ประมาณเวลาสัก ๕ โมง
 เชาวันนี้ แลวก็จะไคพาพณฑานขึ้นมาโดยเรือ อันไคตกแตงไวแลวสรว
 ซึ่งข้าพเจ้าจะไคส่งลงไปเพื่อแกเกียรตยศของพณฑาน ในการที่พณฑานจะ
 เकिनทางขึ้นมาสวพระนครนั้นน กับาพณฑานจะมาถึงณะที่สำนักใหม่อันไคจัด
 เตรียมไวแลวนั้นในเย็นวันนี้ ครั้นเมื่อข้าพเจ้าไคทราบวาพณฑานมาถึง
 แลว ข้าพเจ้าจึงไคขุนนางมหาดเล็ก ๖ คน ถือหนังสือลายมือนี้มาเพื่อ
 มาประจุมบริบรองพณฑานโดยสันตวาการฉะในเมื่อแรกพณฑานมาถึง คน
 หนึ่งมีบันดาศักดีเป็นพระยารวงษ์พิพัฒน์ จางวางมี ๒ ถ้าจางวางฝ่าย
 ชายแห่งเวรมหาดเล็กทั้งสองตำแหน่ง เทียมกัน ถ้ากักันกับอีกคนหนึ่งซึ่ง
 พญาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้พี่ชายไคให้ไปเยี่ยมเยียนพณฑานในเมื่อแรก
 เรือไฟเขามาถึงปากน้ำเมื่อเย็นวานนี้ นั้น ขุนนางผู้นี้เป็นราชประยูรของ
 ข้าพเจ้าเหมือนกันกับพญาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ควยเป็นชาติสัมพันธ์
 กับพระราชขงศ์บัดนี้ กักับอีกคนหนึ่งมีบันดาศักดีเป็นจมีนสรว เพชภักดีหัวหน้า
 มหาดเล็กเวร ๑ ใน ๔ เวรนั้น มียศศักดิ์เทียมกันกับพระนายไววรรณาด
 บุตราพญาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งไคไปเยี่ยมเยียนพณฑานที่นอกสันดอน
 แลที่ พณฑานไคเรียกรองเอา แลไครับขงมหาราชของข้าพเจ้าจาก
 เชานั้น ขุนนางคนที่ ๒ (คือจมีนสรว เพชภักดี) นี้ อันที่จริง เป็นปิยบุตร-

บุุฒธรรมของข้าพเจ้า บิดามารดาไคถวายแด่ข้าพเจ้าตั้งแต่เด็กยังเป็น
ทารกอยู่ และไคเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นโดยข้าพเจ้าเลี้ยงดูมา ข้าพเจ้า
เคยส่งลงไปสิงคโปร์ครั้งหนึ่งแล้ว ตั้งแต่เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเพียงเจ้า
นายอยู่ในกรุงนี้ ฉะนั้นเขาจึงรู้จักกับเพื่อนของพมทาน คือทาน ว.จ.
บัตเตอร์เวอร์ธ ค.บ. กับภรรยา กับทั้งเพื่อนของข้าพเจ้าในเมืองทา
นั้นอีกหลายคน แรกก่อนนี้ที่เมืองทานั้นเรียกชื่อเขาว่า "จิง นะโปเลียน"
ครั้นมาบัดนี้ไคไคตฤาเฒ่าเขากับบันดาศักดิ์ของเขา คือ "พระนายสรร-
เพชภักดิ์" นั้น และเพื่อนของข้าพเจ้า นายพันเอก ว.จ. บัตเตอร์เวอร์ธ
ก็ยังคงส่งจดหมายส่วนตัวของ เขามาถึงจมนสรรเพชภักดิ์นี้ ผ่านทาง-
ข้าพเจ้าอยู่เสมอ แม้ในขณะที่ข้าพเจ้าเถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้วนี้

ข้าพเจ้าขอส่งขุนนาง ๒ คนที่ไคออกนาม และไคพรรณ
นามาแล้วนี้มายังพมทาน เพื่อมาต้อนรับพมทาน ในนามของข้าพเจ้าใน
เมื่อแรกพมทานมาถึงพระนครนี้ ด้วยขุนนางทั้ง ๒ นี้เป็นที่โปรดปราน
และจงรักภักดีต่อข้าพเจ้าเป็นที่สุด กับทั้งเป็นที่ไว้วางใจของข้าพเจ้า
อย่างยิ่งด้วย ข้าพเจ้าขอแนะนำเขาทั้งสองนี้มายังพมทาน แม้วาพมทาน
จักต้องการสิ่งใดจากข้าพเจ้า ถ้าจักใครแจงกิจการอันใดแก่ข้าพเจ้า
พมทานไม่จำเป็นจะตอง เขียนจดหมายไปยังข้าพเจ้าบ่อยๆ ใหล่ามาก
ขอให้พูดจาแจงถามบอกแก่ขุนนางทั้ง ๒ นี้คนใดคนหนึ่งก็ได้ แล้วและสั่ง
ใหล่าเขา นำความกราบบังคมทูลแก่ข้าพเจ้าเถิด ถ้าถาบาง เวลาพมทานจักใคร
เขียนหนังสือไปยังข้าพเจ้าแล้ว ก็ขอให้ส่งไปกับเขาทั้งสองนี้พร้อมกัน
ถาแต่คนเดียวก็ได้ เขาทั้งสองนี้จะไคเชื่อฟังถ้อยคำของพมทานเสมอไป
และถาหากเขาแจงความใคใคพมทานทราบควรวาจาวา ข้าพเจ้าไค
สั่งใหล่าเขาแจงแก่พมทานถาใคใคปรึกษาหารือกับพมทานแล้ว ข้าพเจ้าขอแนะนำ
นำความด้วยความดีใจ ขอใคพมทานเชื่อโดยปราศจากความสงสัยเถิดควาเป็น
ถ้อยคำถาเป็นคำสั่งของข้าพเจ้าเองดังนี้

จงเชื่อข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าขอเป็นยงคง เป็นมิตรอัน
ซื่อสัตย์ของพมทาน

(พระปรมาภิไธย) ส.พ.ป.ม. มงกุฏ

พระเจ้ากรุงสยาม

ป.ล. ข้าพเจ้าจะใหญ่ขุนนางมหาดเล็กของข้าพเจ้าซึ่งกล่าวมาแล้วนั้น
คนใดคนหนึ่ง ถ้าทั้งสองคนมาเยี่ยมเยือนพณทานณะที่สำนักทุกวันตลอดเวลา
ที่พณทานพักอยู่ในพระนครนี้

(พระปรมาภิไธย) ส.พ.ป.ม. มงกุฏ

มายัง พณทาน เซอร์จอห์น เบาวริง

ก., ลล. ก., และมีอำนาจเต็ม
ฝ่ายสมเด็จพระนางเจ้ากรุงอังกฤษ (๑)

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

เซอร์จอห์น เบาวริงราชทูตอังกฤษผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดต่ออนาคตของบ้านเมืองไทย เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๘ ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์บันทึกไว้ว่า ..... "ลุศักราช ๑๒๑๗ ปีเถาะ สัปตศก เป็นปีที่ ๕ วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ เซอร์ยอน โบวริงราชทูตนาย ๑ มีสเตอร์ฮารีบักอูพทูตนาย ๑ มีสเตอร์ยอนจาโร โบวริงตรีทูตนาย ๑ รวม ๓ นาย มาควยเรือกลไฟชื่อสัสเลอ ล่า ๑ ชื่อปรีอชันล่า ๑ ถึงปากน้ำเจ้าพระยาทอดคอยนอกสันดอน ..... โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทานเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ลงไปรับเซอร์ยอน โบวริงที่เมืองสมุทรปราการ เซอร์ยอน โบวริงกับขุนนางอังกฤษเขามาควยกำปั่นไฟชื่อ ปรีอชัน ถึงเมืองสมุทรปราการ ณ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แล้วไต่ขึงปืนสลักทองแผนดิน ๒๑ นัดทั้งสองฝ่าย ทานเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์จึกเรือกระบวนแห่ที่เกณฑ์ลงไปแตกกรุง เทพมหานคร ๒๖ ค่ำ ส่งเซอร์ยอน โบวริง ฮารีบัก ยอนจาโร โบวริงกับขุนนางอังกฤษ นายไพร่ ๒๒ คน ขึ้นมาถึงกรุง เทพมหานคร เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ขึ้นพักอยู่ที่กรับทูตหน้าวัดประยูรวงศ์ ครั้นเวลาบ่ายกำปั่น

๑. พระราชหัตถ์เลขไว้ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์จอห์น เบาวริง (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงแปล) หน้า ๘

ไฟ เซอร์ยอน โบวริง ขึ้นมาถึงกรุงเทพมหานคร ขอให้เรือทอดหน้าป้อมป้องกัน-
ปัจจามิตร ป้อมปิดปัจจามิตร แล้วไต่กิ่งปืนสุดของแผนดิน ๒๑ นัดอีกทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว-
เลื่อนขึ้นมากอดที่หน้าตึกพัก....." (๑)

สำหรับการต้อนรับคณะทูตของเซอร์จอห์น บาวริง พระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้จัดการต้อนรับอย่างสมเกียรติยศตามอย่างโบราณราช-
ประเพณี คอยทรงพระราชดำริว่าการเสามาของ เซอร์จอห์น บาวริงมีสภาพอย่างเดียวกับ
กับราชทูตฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์-
มหาราชทรงกรุงเก่า จึงโปรดฯ ให้จัดการรับรองตามแบบอย่างครั้งสมเด็จพระนารายณ์
รับราชทูตฝรั่งเศส (๒) โดยไต่ทรงออกหมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับราชทูตอังกฤษครั้งนั้นนับ
ตั้งแต่ราชทูตมาถึงจนกลับออกไปถึง ๑๘ ฉบับ พิธีการเตรียมรับรองนี้หากพระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงยกย่องให้เป็นการมโหฬารแล้ว ก็หน้าที่จะสร้างความ
ชื่นเคื่องใจให้แก่ เซอร์จอห์น บาวริง เป็นชั้นประเดิมทีเดียว เพราะบาวริงเองคอย-
จับตาคูหาของฝ่ายไทยอยู่อย่างพิถีพิถัน และเคยเปิดเผยกลไบายแบบยศของตน
แก่ แซมมวล เรโนลด์เฮาส์ มิชชันนารีอเมริกันซึ่งพำนักอยู่ในประเทศไทยในขณะนั้นว่า"
... มาพร้อมคอกิ่งมะกอกในมือ แต่ทว่าเบื้องหลังผมนั้น....." (๓) การต้อนรับ
ของไทยซึ่งยกย่องให้เกียรติยศอย่างสูงยิ่งกว่าทูตต่างประเทศครั้งใดที่เข้ามาติดต่อ
ในต้นสมัยรัตนโกสินทร์ มีส่วนช่วยผ่อนคลายทางที่คอยจ้องจะจัดการกับไทยของราช-
ทูตอังกฤษผู้นี้แทบไม่เหลือเลย เพราะ "เซอร์ยอน โบวริงที่เข้ามา
นั้นก็ปรารถนาจะให้ไทยรับรองให้เกียรติสูงกว่าเมื่อยอน ครอบเฟิต แล เฮนรี เบอริง"

---

๑. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ : พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔
หน้า ๑๑๘

๒. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๘ หน้า ๒๕

๓. George Haws Feltus : Samuel Reynolds House p. 133
" ..... come with an olive branch in my hand, but
behind me -----."

เป็นเหตุของผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษเข้ามาแตกก่อน เตรียมหาจดหมายเทศครั้งสมเด็จพระนารายณ์รับราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาไว้สอบทานการที่ไทยรับรองเมื่อเห็นว่าการรับรองเป็นทำนองเดียวกันก็พอใจ " (๑)

หลังจากเซอร์จอห์น บาวริง เดินทางถึงกรุงเทพฯ และไต่เต้าเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๘ เรียบร้อยแล้ว การเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่ระหว่างอังกฤษกับไทยก็ไต่เริ่มขึ้น มีการประชุมปรึกษาหารือกันอยู่หลายครั้งหลายหน ในที่สุดผลของการเจรจาก็จบสิ้นลงเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๘ ซึ่งเป็นวันที่ผู้แทนทั้งสองฝ่ายไต่ลงนามกันในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ ผู้แทนทางฝ่ายรัฐบาลอังกฤษ คือ เซอร์จอห์น บาวริง ราชทูตผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อประวัติศาสตร์ของชาติไทย ส่วนทางฝ่ายผู้แทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไต่แก่พระเจ้าอนุวงศ์ยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ สมเด็จพระยาบรมมหาพิไชยญาติ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (๒) สนธิสัญญาดังกล่าวมีใจความรวมทั้งสิ้น ๒๑ ข้อ แยกออกเป็นสัญญาทางการเมืองเสีย ๑๒ ข้อ สัญญาว่าด้วยกฎหมาย ๖ ข้อ และพิทักษ์ดินคา ๓ ข้อ (๓)

พระบรมราชโองบายของพระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งทรงกุ่มบังเหียนของบ้านเมืองให้ดำเนินไปบนแนวทางสายใหม่ที่นับไต่ความเป็นเส้นทางอันพระองค์ทรงบุกเบิกขึ้นโดยเฉพาะนี้ ยิ่งความพอใจแก่ เซอร์จอห์น บาวริง เป็นอย่างมาก เพราะเขามีเพียงแต่ไต่รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติเท่านั้น ทว่าการงานต่าง ๆ ซึ่งไต่รับมอบหมายมาจากสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียใหม่มาติดต่อกับรัฐบาลไทย ก็ดำเนินไปอย่างสะดวกราบรื่นเกินความคาดหมาย จุดหมายเหตุตอนหนึ่งของบาวริงบรรยายถึงข้อความที่เขากล่าวในที่ประชุมทำสัญญาวา "ข้าพเจ้าลุกขึ้นกล่าววาระถึงในพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการที่ข้าพเจ้าไต่รับการต้อนรับเป็นอย่างดี ทั้งยังไต่ได้รับความสะ-

๑. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ หน้า ๒๕

๒. John Bowring : The Kingdom and People of Siam vol.II p. 268-324

๓. ดู ภาคผนวก

ควทุกประการในการเจรจาทางการทูตของข้าพเจ้าให้เป็นผลสำเร็จรวดเร็ว ข้าพเจ้าได้แสดงความมั่นใจว่าสนธิสัญญานี้จะช่วยให้ชื่อของประเทศสยามเป็นที่รู้จักกันดียิ่งขึ้นในหมู่ประเทศตะวันตก และจะช่วยให้เกิดความมั่งคั่งถาวรให้แก่ประเทศคู่สัญญาทั้งสอง และแก่โลกอันไพศาลในที่สุด....." (๑)

คณะทูตของเซอร์จอห์น บาวริงไคกราบถวายบังคมลาแดนเรือออกจากสันดอนเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายนปีเดียวกัน สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับอังกฤษฉบับนี้ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันในปีต่อมาในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๘ หลังจากไทยเสียดประเทศทำสนธิสัญญากับอังกฤษเป็นฉบับแรกแล้ว ประเทศต่างๆในยุโรปและอเมริกาก็ได้ส่งทูตเข้ามาเจริญไมตรี และขอทำสนธิสัญญาตามแบบเดียวกันอีกหลายประเทศ

สหรัฐอเมริกาเป็นชาติที่สองที่สนใจใคร่ค้าขายติดต่อกับไทย ระหว่างนายพลจัตวาเปอริเดินทางมาเปิดประเทศญี่ปุ่นนั้น ก็เคยแสดงความประสงค์จะเข้ามาทำสัญญากับไทยเหมือนกัน โดยได้เขียนจดหมายถึงมิชชันนารีอเมริกันซึ่งพำนักอยู่ในเมืองไทยให้หาโอกาสกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า หลังจากเขาเสร็จเรื่องทำสัญญากับญี่ปุ่นแล้ว ก็จะเดินทางมาแวะกรุงเทพฯ เพื่อขอทำสนธิสัญญากับไทยด้วย (๒) แต่เหตุการณ์บางอย่างไม่อำนวยเปอริจึงมิได้เข้ามาเมืองไทยดังที่คาดหมายไว้ จนกระทั่งเซอร์จอห์น บาวริงสามารถเจรจาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์กับไทยเป็นผลสำเร็จและเดินทางกลับออกไปแล้ว ประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียร์สซึ่งครองตำแหน่งอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๕-๒๓๘๘ ได้ส่งนายแทนเซนค์ แฮริสเป็นทูตเข้ามาเจริญไมตรีใน พ.ศ. ๒๓๘๘ ขอทำสนธิสัญญาใหม่กับไทยโดยให้ (๓) เป็นไปตามแบบสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอังกฤษซึ่งทำกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๘ สนธิ-

-
๑. John Bowring : The Kingdom and People of Siam vol. II p. 309
  ๒. James V. Martin : A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America 1833-1929. p. 54
  ๓. W.A. Wood : A History of Siam p. 230

สัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาได้ลงนามกันเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ.
(๑) ๒๓๙๙ และกงสุลอเมริกันในกรุงเทพฯ เป็นผู้ทบทวนกระทำสัตยาบันต่อกันในปี พ.ศ.

๒๔๐๒

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ นี้เช่นกันที่ พระเจ้านโปเลียนที่สามแห่งฝรั่งเศสส่ง-
นายมองตินยีราชทูตเขามาทำสัญญากับไทย ทางฝ่ายรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวได้ทำการตอบรับอย่างดีเช่นเดียวกับที่เคยตอบรับทูตจากประเทศอื่นๆ

พ.ศ. ๒๔๐๑ พระเจ้าปีเตอร์ที่ ๕ แห่งโปรตุเกสแห่งใหญ่พิเรนทร์ซุน-
นางโปรตุเกสเป็นทูตเขามาทำสัญญาทางพระราชไมตรี และวิธีโกโรมูสำเร็จราชการ-
แห่งเมืองมาเก๊า ได้เดินทางเขามาแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๐๔

พ.ศ. ๒๔๐๑ เคนมาร์คโคสทูตเขามาทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการ-
พาณิชย์กับไทย

พ.ศ. ๒๔๐๓ พระเจ้าวิลเลียมที่ ๓ แห่งเนเธอร์แลนด์ ให้โยน ฮอน-
เกอร์เซียเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีและขอทำหนังสือสัญญาต่อกัน

พ.ศ. ๒๔๐๔ ปรัสเซียส่งกอลดอยเลนเบ็ตราชทูตเข้ามาเจริญทางพระ-
ราชไมตรีและทำหนังสือสัญญากับไทย

นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมี-
ประเทศอื่นๆที่ขอทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ตามแบบอย่างของอังกฤษ
อีกคือ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ทำกับนอร์เวย์ สวีเดน เบลเยียม อิตาลี ปี พ.ศ.
๒๔๑๒ ทำกับ ออสเตเรีย ฮังการี สเปน พ.ศ. ๒๔๑๒ ทำปฏิญญากับรัสเซียว่าคว
การพาณิชย์และการเดินเรือ สำหรับญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติเอเชียด้วยกันนั้น ไทยได้ทำปฏิญ-
ญาทางไมตรีและการพาณิชย์กับญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๓๐ และทำสนธิสัญญาทางไมตรีและ-
การพาณิชย์และการเดินเรือกับญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๔๐

สรุปแล้วสนธิสัญญาที่ไทยทำกับประเทศต่างๆในยุโรปและอเมริกาในสมัย-
รัชกาลที่ ๔ และสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ก็คือเอาสนธิสัญญาที่ทำกับเซอร์จอห์น บาวริงใน-

ปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ว่าเป็นแบบฉบับทั้งสิ้น ซึ่งหากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเป็นสนธิสัญญาไม่เสมอภาค(Unequal Treaties) ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบแต่สำหรับในขณะนั้นก็นับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่พึงกระทำไฉนแล้ว

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมทำสนธิสัญญาไม่เสมอภาค

คงจะไม่เกินความจริงไปนักหากจะกล่าววาทะของบานเมืองไทยในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการปรับปรุงประเทศตามแบบอย่างอารยชาติใน มีส่วนสัมพันธ์อยู่กับระยะ ๒๖ ปีแห่งการครองสมณเพศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้มีไชนอยุ่ คังโคกแล้ววาทะตลอดเวลาที่พระองค์ทรงผนวชอยู่ พระองค์ได้ทรงศึกษาภาษาต่างประเทศด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ทรงติดตามข่าวคราวการเคลื่อนไหวของประเทศมหาอำนาจที่ปฏิบัติต่อเพื่อนบ้านชาวเอเซียอยู่ด้วยความสนพระทัย และทรงหวังใยอนาคตของบานเมืองไทยอย่างเหลือเกิน เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นกุมบังเหียนของประเทศจึงได้ทรงยับยั้งไว้มิให้กระโจนออกนอกคอกนอกทางจนสายเกินกาล อุคมการที่จะเปลี่ยนวิถีใบายคาบความสัมพันธ์กับต่างประเทศนั้น พระองค์ทรงยึดมั่นว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดต่อสถานะการณคับขัน ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังแพร่หลายอยู่ทางภาคตะวันออกของโลก พระราโบายของรัชกาลที่ ๔ ในการติดต่อกับอังกฤษทรงถือเส้นทางสายกลาง เพราะ "การที่เซอร์ยอน เบาริง เข้ามาครั้งนั้นสำคัญแก่ไทยมากอาจจะเป็นทั้งผลดีและผลร้าย คือถาแข็งซึ่งไม่ยอมแก้อย่างครึ่งเจมส์ บรูค ก็คงเกิดรบกับอังกฤษ ถาหวาดเกรงอำนาจอังกฤษยอมแกด้วยความกลัวเกินไปก็ คงเสียเปรียบ ทางที่จะเป็นผลดีก็คือให้เป็นการปรึกษาหารือโดยไม่ตรีจิตทั้งสองฝ่าย"^(๑)

การเตรียมพลกประวัตศาสตร์ประเพณีรับแขกเมืองครั้งแผนดินสมเด็จ พระนารายณ์เพื่อจัดงานต้อนรับราชทูตเซนต์เจมส์ครั้งสำคัญอย่างมโหฬารสมเกียรตินี้ นับไควว่าเป็นแผนงานชิ้นแรกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปูพื้นฐานไว้สำหรับ "การปรึกษาหารือโดยไม่ตรีจิตทั้งสองฝ่าย" เมื่อเซอร์จอห์น บาวริง ประสพกับการต้อนรับอย่างสมศักดิ์ศรียิ่งกวาราชทูตต่างประเทศครั้งใดๆตอนตนสมัยรัตนโกสินทร์ จึง

---

๑. สมุเด็จกรมพระยาคำรงราชานุภาพ : ลัทธิธรรมนิยมทางภาคที่ ๔
หน้า ๒๒๕

เป็นความประทับใจเบื้องต้นที่บาวริงได้รับจากไทย และใบนานที่บึงตึงคือขมวดควาย-
จงจะมาเล่นงานไทยของบาวริงก็คง เริ่มผ่นคลายลงตั้งแต่เรือเขาจอกทอดคสมออยู่-
ตรงปากน้ำเจ้าพระยา จากจดหมายเทศน์ทักความทรงจำของ เซอร์จอห์น บาวริง-
คงจะยกมากล่าวต่อไป เป็นเสมือนเครื่องบังชตาของประเทศไทยไว้วงหนาที่เดียว
หากเกิดมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากการเจรจาขอทำสนธิสัญญาไม่เป็นที่สพอารมณ์ของเขา:

ถ้าหากเขาสามารถขอทำสนธิสัญญาได้เป็นผลสำเร็จ เรื่องก็คงเรียบรอย
ถ้าหากไม่สำเร็จเขาจะไม่ปล่อยให้ยึกเยื้อชักช้าออกไปอีก แต่จะแจ้ง-
ให้ฝ่ายไทยทราบว่าเขาจะไม่ยอมเสียเวลาให้กับการปฏิเสธ จะกลับ
มาเยือนประเทศไทยอีก หลังจากได้ปรึกษาหารือกับเพื่อนร่วมงาน ชาว
ฝรั่งเศส ชาวอเมริกัน ตลอดจนนายพลเรืออังกฤษแล้ว (๑)

หากไทยยังยึดถือนโยบายใดคเดียวแบบเก่าอยู่อีก ไม่เพียงแต่เซอร์จอห์น
บาวริง เท่านั้นที่ตัดสินใจจะลงมือดำเนินการขึ้นรุนแรงกับไทย แม่แทน เซนค แฮริส-
ทูตจากรัฐบาลอเมริกันซึ่ง เขามาติดตอขอแกสัญญากับไทยก่อนหนาบาวริง แต่ตองประสพ
ความล้มเหลวกลับออกไปก็ยังคงคาริอยูเหมือนกันว่า ควรจะไซ "นโยบายเรือปืน" จัด-
การกับไทย เหมือนอย่างที่นายพลจัตวาเปอริเคยใช้โคผลดีกับญี่ปุ่น..... "วิธีการ-
ที่เหมาะสมในการติดตอทำสัญญากับคนไทยก็คือ ควรส่งเรือรบขนาดกินน้ำลึกไม่เกิน ๑๒
ฟุตสักสองสามลำ กระเดินทางไปถึงราวเดือนตุลาคม แลนเขาประชิดกรุงเทพฯและ-
ลงมือยิงสลุตทันที ในกรณีดังกล่าวจะทำให้การเจรจาปรึกษาสัญญาไม่ของใเวเวลานาน-
วัน เหมือนอย่างที่เขาจอกต้องเสียเวลาไปหลายสัปดาห์" (๒)

๑. Sir John Bowring : Op. Cit. vol. 2 Pp. 211-212
"If I can get a treaty, well; if not, I will not consent to delay, but shall simply state I Cannot give more time to the object, but will return to Siam when I have consulted with my colleagues of France and the United States, and the British admiral."
๒. James V. Martin : Op. Cit. p. 86
"The proper way to negotiate with the Siamese is to send two or three men of-war of not more than sixteen foot draft of water. Let them arrive in October and at one proceed up to Bangkok and fire their salutes. In such case the treaty would not require more days than I have consumed weeks."

เกี่ยวกับการแผ่อิทธิพลของมหาอำนาจทางภาคตะวันออกนี้ ทัพเรือของอังกฤษและอเมริกาเคยรวมเคียงบาเคียงไต้ในการรบกับจีนที่กวางตุ้งและเพียนลันมาแล้วเพราะเรื่องสัญญาการค้า แต่สำหรับประเทศไทยทัพเรือของชาติทั้งสองคู่ออกจะอับโชคสักหน่อย ที่ไม่มีโอกาสโค้วคแสนยานภาพิในนานนำเมืองไทย "นับเป็นโชคมหาศาลที่การไชพละกำลังมิไคพิสูจนตัวเองว่าเป็นสิ่งจำเป็นแก่ชาติไทย เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไคทรงตระหนักแเสียดแล้ววา ถึงเวลาที่จะตองเปิดประเทศออกรับอิทธิพลตะวันตก"^(๑)

สำหรับการทรงตักตืนอย่างชาญฉลาดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการ เปลี่ยนแปลงทาง เคินของประเทศไทยให้หันเข้าหานโยบายอดุมอดวย เพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายอันอาจจะเกิดจากพฤติกรรมของชาติมหาอำนาจ เรียกไควาเป็นพระบรมมหารมเกล้าที่ปกป้องคุ้มครองนาวาไทยให้รอดพ้นจากกระแสคลื่นของลัทธิจักรวรรดินิยมมาไคอย่างปลอดภัย ในสมัยนั้นหมกเจ้าประเทศองคไคค้ำเนนิวิเทโสบายทางการต่างประเทศฝิดกาดะเทศะแล้ว ก็จจะนำความยุ่งยากลำบากมาสู่พศกนิกร ซึ่งบางประเทศก็ประสบความวิบัติจนถึง เอกราชของชาติตองยอมยบัลง สึงแวกดอมซึ่งจะชวยเชิดชูพระปรีชาญาณอันฉลาดเฉลียวของรัชกาลที่ ๔ ให้จรัสแสง เจิดจ้าขึ้นอีกเป็นทวีคูณก็คือ การพิจารณาคุณภาพของ เพื่อนบ้านไกล เคียงในสมัยนั้น

เหตุการณ์ภายในประเทศจีนเป็นตัวอย่างอันคียิ่งของผลแห่งการอวกแองฝิดกาดเวลา พระเจ้าเซียนเฟ็งแห่งจีนขณะครองประเทศอยู่ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๘๓-๒๔๐๔ ไคเกิดกรณีพิพาทขึ้นกับอังกฤษและฝรังเศส หลังจากจีนทำรุนแรงตอชาวต่างประเทศ พระองคก็โรความสามารถจะตักตืนปัญหาเฉพาะหน้ากลับเสด็จหนีไปจากกรุงปักกิ่งนครหลวง ปล่อยให้ประชากรราษฎรเผชิญมหาภัยของมหาอำนาจต่างประเทศอย่างหนัก เพราะกองทัพอังกฤษและฝรังเศสไคยกเขาปลนสคมภานเมือง และเผาทำลายพระที่นั่งฤดูร้อนอันสวยงามิในกรุงปักกิ่ง ผลที่สุดพระเจ้าเซียนเฟ็งก็ตองยอมจำนนทำสัญญาปักกิ่งกับประเทศทั้งสอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓^(๒) วิฤตถกาดคังกลาวแสดงวา

๑. Ibid p. 56

๒. Kenneth Scott Latourette : The Chinese Their History and Culture. p. 358

ความสงบเรียบร้อยของต่างประเทศย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เป็นประมุขโดยเฉพาะในประเทศที่มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในเวียตนามพระเจ้าตุ๊กซึ่งครองประเทศอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๐ - ๒๔๒๖ เป็นตัวอย่างของประมุขผู้ขาดความสามารถในการดำเนินวิเทโศบายให้เหมาะสมแก่กาลสมัยอีกพระองค์หนึ่ง มหาภัยซึ่งบังเกิดกับเวียตนามยิ่งร้ายแรงไปกว่าประเทศจีน เพราะความมัวเมาไม่ถึงการของพระเจ้าตุ๊กที่ทำทารุณกรรมแก่พวกคริสเตียนและฆาตน์พวกสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสอย่างโหดร้าย โศกเป็นเครื่องเร่งเร้าให้พระเจ้านโปเลียนที่สามส่งกองทหารมาจี้การกับญวน กองทหารฝรั่งเศสเข้าโจมตีและทำลายป้อมที่เมืองตูราน แต่ความอวดคึกของญวนก็ยังมีโคลนถล่ม การกำจัดชาวต่างประเทศคงดำเนินต่อไปอย่างรุนแรงและนักสอนศาสนาชาวเสปนถูกฆาตยาในเวลาที่ต่อมา เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ฝรั่งเศสและเสปนรวมกำลังกันแก่แค้น กองทัพเรือผสมของฝรั่งเศสและเสปนโคจรคั่นเข้าโจมตี จนในที่สุดญวนก็ประสบความพ่ายแพ้ของยกโขงอนให้เป็นดินแดนในครอบครองของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๐๕ และต่อมาของยกตั้งเกียให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๑๓ และผลสุดท้ายก็ของตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสโดยเด็ดขาดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๖ (๑)

ในพระมาพระเจ้าธิบอซึ่งครองประเทศระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๑ - ๒๔๒๘ ทรงดำเนินวิเทโศบายเช่นเดียวกับพระเจ้าตุ๊ก จึงของตกเป็นประเทศราชของอังกฤษอย่างเด็ดขาดใน พ.ศ. ๒๔๒๘ (๒)

จะเห็นได้ว่าประมุขของประเทศใด ก็เคียงซึ่งปกครองประเทศอยู่ในระยะเดียวกัน หรือไกล เคียงกันกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีใครตระหนักถึงผลร้ายอันอาจจะเกิดจากภัยคุกคามของมหาอำนาจต่างประเทศ ตรงกันข้ามกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเล็งเห็นภัยอันนี้มาตั้งแต่ยังทรงผนวช เพราะใครทรงศึกษาสถานะการณ์ของประเทศใด ก็อยู่ตลอดเวลา จึงนับว่าเป็นโชคคี่ของประเทศไทยยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเลือกวิธีการอดุลยผอนปรนเป็นนโยบาย

๑. K.M. Panikkar : Op. Cit. p. 216
๒. D.G.E. Hall : Burma p. 127

สำคัญทางการต่างประเทศ มหาอำนาจจึงมองไทยในแง่ของการ เป็นมิตรแทนที่จะเพ่ง-
 เล็งว่าเป็นศัตรูอย่างชาติตะวันออกอื่นๆ เอ็ดมันด์ โร เบิร์ตทูตอเมริกันซึ่งเคยเข้ามา
 ทำสัญญากับไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ กวาดสรร เสริฐพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่-
 หัวว่า.... "กษัตริย์องค์ปัจจุบันทรงมีความปรารถนาที่จะส่งเสริมกิจการค้ากับต่างประ-
 เทศให้เพิ่มพูนขึ้นในท่าเรือของพระองค์ ความสับสนวุ่นวายและการเปลี่ยนแปลงอย่าง-
 ไม่ราบรื่นของสมัยก่อนๆซึ่งทำให้พหุคาต่างประเทศประสบความลำบากบัดนี้ได้ออกกำลัง-
 ไปหมดสิ้นแล้ว คราวใดที่พระองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ พระราโชบายอันชาญฉลาด
 นี้จะคงดำเนินต่อไป " (๑)

หากพิจารณาข้อความของสนธิสัญญาที่ไทยทำกับต่างประเทศในสมัยรัช-
 กาลที่ ๔ โดยเริ่มแรกควยสัญญากับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๕๕ แล้ว จะเห็นว่าไทย-
 เป็นฝ่ายเสียเปรียบโดยเฉพาะทางคานอำนาจศาลและการ เก็บภาษีอากรซึ่งกลายเป็น
 ปัญหาใหญ่ในสมัยต่อมา แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพิจารณาโดย
 ละเอียดยรอบคอบแล้วว่าไทยไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงการ เสียเปรียบทั้งสองประการนั้น
 พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าเอกราชของประเทศชาติยอมสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด ตัวอย่าง-
 จากการทำเงินทองตกเป็นเบียดกลางของชาติมหาอำนาจก็ดี หรือการที่ญวนต้องยกดินแดน-
 ให้เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสก็ดี ย่อมเป็นเครื่องหยั่งอิทธิพลของมหาอำนาจไคโดย่าง-
 ถองแท่นนอนแล้ววว่า ไม่มีพลังใดจะต้านทานความตองการที่จะ เปิดสัมพันธ์ภาพกับชาติ
 ตะวันออกของประเทศมหาอำนาจใด นอกจากจะยอมตีดตอควยอย่างอดุลมอดวยปรอง-
 คอง เพราะเหตุผลดังกล่าวนี้เองจึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 ยอมเสียเปรียบบางประการ เพื่อแลกกับความสงบสุขของประชาราษฎร์และเอกราชของ
 ชาติ

เกี่ยวกับทางคานอำนาจศาลนั้นมีไซทางฝ่ายมหาอำนาจจะ เรียกร่อง เอา-
 จากไทยแต่ฝ่ายเดียว ทว่าสภาพแวดล้อมของกฎหมายบ้านเมืองก็ เป็นเครื่องสนับสนุน
 ให้ไทยจำยอมรับเอาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของต่างประเทศโดยไม่มีทางเลือก

๑. Edmund Roberts : Embassy to the Eastern Courts of Cochin-China, Siam and Muscat. p. 301

ขอร้องของชาวต่างประเทศที่วางกฎหมายและระเบียบการศาลของไทยยังล่าหลัง ไม่
เป็นหลักแห่งความเที่ยงธรรมที่แน่นอนนั้น ล้วนเป็นสิ่งซึ่งทางฝ่ายเราต้องยอมรับว่าเป็น
ความจริงทั้งสิ้น เพราะในสมัยนั้นไทยยังไม่มีศาลยุติธรรมและประมวลกฎหมายที่สม-
บูรณ์ ประมวลกฎหมายที่รัชกาลที่ ๑ ทรงตั้งขึ้นก็เป็นเพียงการรวบรวมตัวบทกฎหมาย
ยังไม่นับว่าเป็นประมวลกฎหมายอย่างแท้จริง ขณะที่มหาอำนาจในยุโรปและสหรัฐ-
อเมริกากำลังรุ่งเรืองทางการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ประเทศต่างทาง-
อาเซียยังมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งหน้าที่การปกครองบ้านเมืองทุก-
อย่างอยู่ในอำนาจสิทธิขาดขององค์ประมุข นับตั้งแต่ทางด้านการทหาร การต่างประเทศ-
เทศ การคลัง การดูแลความสงบสุขภายใน ตลอดจนการออกกฎหมายเพื่อใช้บังคับ
แก่ประชาชน เท้าที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏอย่างแจ่มชัด ระบอบสมบูรณา-
ญาสิทธิราชย์อยู่เคียงคู่กับบ้านเมืองไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สำหรับกฎ-
หมายของบ้านเมืองนั้นเราไครากฐานมาจากพระมนุธรรมศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งมีมอญ-
รับมาไซจนแพร่หลายแล้ว และไทยก็รับมาจากมอญอีกทอดหนึ่ง แล้วนำมาดัดแปลงแก้ไข
ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและชนบประเพณีไทยตลอดจนให้สอดคล้องกันกับพระพุทธ-
ศาสนา ต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยนั้นก็ทรง-
ตราพระราชบัญญัติต่างๆออกใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศสืบต่อกันมาจนกรุงศรี-
อยุธยาต้องเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ผลจากการโจมตีของพม่าจนนอกจากจะยัง-
ผลให้บ้านเมืองพินาศยับเยินลงแล้ว ยังพลอยทำให้เอกสารกฎหมายต่างๆถูกไฟเผา-
ผลาญจนหมดสิ้น งานฟื้นฟูทางกฎหมายของบ้านเมืองไคร่เริ่มตั้งต้นขึ้นอีกในแผ่นดิน-
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ โดยทรงแต่งตั้งคณะ-
กรรมการชำระกฎหมายขึ้นเพื่อทำหน้าที่รวบรวมตัวบทกฎหมายต่างๆที่สูญหายไปแต่ครั้ง
เสียกรุง ไครรวบรวมขึ้นเป็นกฎหมายสามเล่ม มีชื่อเรียกว่า "กฎหมายตราสามดวง"
คือประทัตตราไวสามดวงที่เกี่ยวข้องราชการทางฝ่ายมหาดไทยประทัตตราราชสิทธิ์
เกี่ยวข้องราชการทางฝ่ายกลาโหมประทัตตราคชสิทธิ์ เกี่ยวข้องราชการทางฝ่ายการ-
ต่างประเทศประทัตตราบัวแก้ว กฎหมายซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรง
รวบรวมขึ้นนี้ใช้เป็นหลักแห่งการบริหารบ้านเมืองสืบต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่ง-

กรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้ทรงริเริ่มระบอบแห่งความยุติธรรมตามแบบตะวันตกขึ้น (๑)

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยต้องเสียดิสริสภาพนอกอาณาเขตให้แก่อังกฤษ เป็นชาติแรกก็เกี่ยวเนื่องมาจากกิจการศาลของไทย ซึ่งชาติมหาอำนาจเกี่ยวว้างล่า หลังและป่าเถื่อนอยู่มาก นอกจากพระมหากษัตริย์จะทรงมีสิทธิสูงสุดในการตัดสินชี้ขาดคดีพิพาทต่างๆแล้ว คณะผู้พิพากษาของไทยซึ่งเรียกว่าศาลลูกขุนก็ล้วนแต่เป็นชนนาง-สูง เกียรติมีตำแหน่งสูงและมีอิทธิพลมาก ความจริงข้อนี้เซอร์จอห์น บาวริงได้สังเกตเห็นตั้งแต่คราวเดินทางเข้ามาทำสัญญาใหม่กับไทยในปี พ.ศ. ๒๓๕๘....."ในประเทศซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดนั้นเป็นที่สังเกตได้ชัดเจนว่า คณะผู้พิพากษาและอำนาจทางนิติบัญญัติ ไม่ค่อยเป็นหลักประกันความปลอดภัยได้อย่างพอเพียงนัก บางครั้งพระราชปรารภนั้นก็จะเป็นที่แทนที่ความยุติธรรม และส่วนมากอำนาจที่จะเข้าแทรกแซงในการปฏิบัติงานของคณะผู้พิพากษานั้นเป็นของราชตระกูลสูงศักดิ์ผู้มีตำแหน่งหน้าที่สูงและครองอิทธิพล" (๒)

กิจการศาลของไทยซึ่งยังล่าหลังไม่ทันเทียมกับอารยะประเทศนั้นอย่าว่าแต่ชาวยุโรปเลยจะเห็นเป็นของป่าเถื่อน แม้แต่ความรู้สึกของคนไทยด้วยกันก็ยังเห็นเป็นสิ่งทารุณโหดเหี้ยมอย่างที่สุด ทั้งนี้เพราะอาญาบ้านเมืองที่ดงโทะแยงกระทำผิด ล้วนแล้วแต่ناهवादเสียดยศของทั้งสิน ผู้ทำผิดฐานฆ่าคนตายจะถูกพิพากษาให้ตาย-ตกไปตามกัน กอนเมฆิดกับมัจจุราชคนรายจะถูกพาตระเวนไปตามถนนสายสำคัญๆในเมือง พรอมทั้งตะโกนเล้าความผิดของตนและเตือนไม่ให้ผู้อื่นเอาเยี่ยงอย่าง หลัง-ถูกฆ่าแล้วทราภคจะถูกลอยให้แรงลงกิน (๓) การลงโทษผู้มีความผิดฐานลอบทำร้ายร่างกายผู้อื่น ในกฎหมายตราสามดวงระบุโทษไว้ว่า "ผู้ใดลอบพันแทงพุ่งชัศทาน แลยังหมิ่นพันทำแกทานฯจับได้ ให้เอามันผู้นลอบทำแกทานนั้นมาจ่านองแฉง เอาขึ้นชา-หยางประจารปลงลงทวนควยลวคหนึ่ง ๓๐ ที่ ถ้าตีพันแทงบาศเจ็บ ให้ตัดนิ้วมือเสีย

๑. Tanin Kraivixien : Thai Legal History p. 7
๒. John Bowring : Op. Cit. vol. 1 p. 170
๓. Ibid p. 182

ถ้าตีพันแทงถึงชาติให้ตักนิ้วทั้งนิ้ว ^{คืน}) เสียจงสิ้นนิ้ว ถ้าถึงตายให้ฆาตกรรมนั้นเสีย ^(๑)
มือ

สำหรับผู้ที่ทำผิดฐานโจรกรรม กฎหมายกำหนดโทษไว้ว่า "โจรคือเอาทรัพย์สินของหลวงซึ่งเจ้าพนักงานเอาไปตามเสด็จคือ ชักไว้ให้มีไปถักก็ เมื่อได้โจรให้เสียโจรนั้นไว้ในที่นั้น ถ้ามีผู้เห็นควยโจร ให้ตักคืนสิ้นมือผู้สมแลผู้เห็นนั้นเสียควย" ^(๒)

เกี่ยวกับผู้ที่ทำผิดในหน้าที่ราชการนั้นมีกำหนดโทษไว้อย่างหนักคือ "ลักษณะโทษสำหรับเลมิกระวาง เลมิด อำพรางระวางอำพราง บังอาจรระวางบังอาจกัณไชกระวางกันไชกัณมี ๑๐ สถานๆหนึ่ง คือให้พันคอริบเรือนริบราชบาทเอาลูกเมียชาคนเป็นระบาท ทรัพย์สินของเอาเขาทองพระคลังจงสิ้น สถานหนึ่งให้ตักมือตักเท้าจำใส่ตรูไว้โดยชักตากรวมมัน สถานหนึ่งให้หวนควยลวดหนึ่งไมหวายยก ๑ หรือ ๒, ๓ ยก แลวประจานจำใส่ตรูไว้ เดือน ๑ หรือ ๒, ๓ เดือน สถานหนึ่งให้ไหมจตุระคนแลวเอาตัวลงหลุมชาง สถานหนึ่งให้ไหมตรีคนแลวเอาตัวออกจากราชการ สถานหนึ่งให้ไหมทวิคนแลวประจาน ๓) วันไหนโทษ สถานหนึ่งให้ไหมลาหนึ่งแลวให้ไชของๆเขา สถานหนึ่งให้ตักปากแหะปากเอามะพร้าวหาวัยคปาก สถานหนึ่งให้ภาคทันไว้ สถานหนึ่งให้กคอุเบกษาไว้" ^(๓)

ในการพิจารณาโทษส่วนขอเท็จจริงระหว่างโจทก์กับจำเลย ตามกฎหมายไทยสมัยรัชกาลที่ ๑ กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ดังนี้ "... มีพระราชกฤษฎีกาไว้ว่าถ้าโจทก์จำเลยจะถึงพิสทแก่กันมี ๗ ประการๆหนึ่งไหลวงตะกั่ว ๑ ชาบาล ๑ ลุยเพลิงควยกัน ๑ คำนาควยกัน ๑ วายขึ้นน้ำ แสงกัน ๑ ตามเทียนคนละเล่มเทากัน ๑" ^(๔)
คามฟาก

ก่อนที่จะทำพิธีสอบสวนขอเท็จจริงของทั้งโจทก์และจำเลยจะต้องจัดพิธีบวงสรวงเทพยดาอารักษ์ และมีการอานโองการสาปแช่งผู้ที่เป็นฝ่ายผิดให้ประสบภัย

---

๑. ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับตราสามดวง เล่ม ๒ หน้า ๓๖๕
๒. ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับตราสามดวง เล่ม ๒ หน้า ๓๖๖
๓. Ibid p. 370
๔. ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๓๕๕

พิบัติพ่ายแพ้ ในทางตรงกันข้ามกลับอยู่เหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยปกป้องคุ้มครองภัยแก่ผู้-
บริสุทธิ์ เป็นคนว่าการค้ำน้ำเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์นั้น อาตมิกษณะจะอ่านโองการซึ่ง-
ตอนหนึ่งมีใจความว่า :

ใครเท็จชวนกันย่ำยี	เขากุ้มร่มตี	ใหญ่คูดยาทันอึดใจ
ผู้เท็จบังคาลเห็นภัย	ภูทพรายตัวใหญ่	จรเข้แลปลาโลมา
มังกรเหงือกน้ำเหรา	ฉลามว่ายมา	สพรังสพรอมลอมตน
เขากักรักรอบอดวล	ข้างคำข้างบน	พิกลใหญ่หลุกผุดผาย
ขึ้นมาหนาสรากผีตาย	เมื่อคเสราหมองหมาย	ใจพรั่นประหวั่นขวัญหนี
ความจริงครั้นคำซลที	น้ำแยกแตกหนี	อยามีพิโรธสาแดง
ออกแตกายาฝ่าแฝง	เคชฤทธิแรง	เทเวศช่วยอพิบาล
หายใจเขาออกส่าราญ	น้ำแหวกแยกฉาน	คำลงสละบายหายใจ (๑)

ในการทำพิธีพิสูจน์ขอเท็จจริงโดยการลุยไฟที่มีการอ่านโองการสาปแช่ง-
ก่อนดำเนินการเช่นกัน คำสาปแช่งตอนหนึ่งใจความว่า :

ผู้ใดกล่าวเท็จมารุสา	จงประจักษ์แก่ตา	สท้านพันเอ็นหั้นไขว
หนึ่งพองสยงเกลาคกใจ	คะครามกด้วโภย	และแสงพระเพลิงรัศมี
พระเพลิงเริงฤทธิแสงศรี	เข้าในอัคคี	ขอให้สาแดงพพอง
พระเพลิงเรืองฤทธิอันกอง	ให้ไหม้พพอง	ให้เห็นประจักษ์แก่ตา (๒)
ขอจงทานทาวทเวา	เทเวศมหา	จงเร่งมาฆ่าสังหาร

นอกจากระบบการศาลยุติธรรมของไทย มีการตัดสินลงโทษอย่างทารุณ-
โหดร้ายผิดประติวิสัยจากแบบอย่างของอารยะประเทศ จนเป็นสิ่งน่ารังเกียจและทำให้
ชาวต่างประเทศคูหมิ่นเหยียดหยามจนถึงกับไม่ยอมอยู่ในบังคับบัญชาของกฎหมายแล้ว
ระเบียบงานทางคานเรือแจอันเป็นสถานที่จองจำคุมขังผู้กระทำผิดก็ยังคงเหยียงและบีบ-
คั้นจนเกินไป คุกแทนที่จะเป็นสถานที่ซัดเสลาอบรมนิสัยของผู้ทำผิดใหญ่กลับตัวเป็นพล-
เมืองก็ตามเจตจำนงของรัฐบาล กลับกลายเป็นเสมือนนรกที่นักโทษทุกคนจะตองทนทุกข-

๑. ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ ฉบับตราสามควง หน้า ๓๖๘
 ๒. Ibid หน้า ๓๗๓

เวทนายูจนกว่าจะพ้นโทษ บริเวณห้อง—คุมขังมีขนาดคับแคบนักโทษต้องอยู่กันอย่าง—
เบียดเสียดถึงขนาดเกือบไม่มีที่ว่างพอจะหายใจเป็นที่หลับนอนในตอนกลางคืน ตอนกลาง—
วันพีศก็จะคุมตัวผู้ต้องโทษไปทำงานตามที่สาธารณะต่างๆ โดยมีเครื่อง—จอบจามาก—
น้อยแล้วแต่โทษานุโทษ และตำรวจฉึกอวูรตบจะคอยเฝ้ายามอยู่อย่างใกล้ชิดในตอน—
กลางคืนนักโทษต้องกลับเข้าไปแออัดอยู่ภายในห้องซึ่ง โดยทุกคนถูกรอยตีกันไวควยใช้—
เส้นยาว ผู้กระทำความผิดร้ายแรงจะถูกจองจำควยเครื่องพันธนาการอย่างหนัก คือ
มีห่วงเหล็กคล้องคอ สวมที่ข้อมือ ขอเท้าและสวมรอบเอว เพียงแต่เครื่องจองจำพันธ—
นาการนักโทษก็แทบจะกระดิกไม่ไหวเสียแล้ว ดังนั้นการคิดหลบหนีจึงไม่มีความหมาย—
เลย

นับว่าคำกล่าวของเซอร์จอห์น บาวริงที่ว่า....."กฎหมายเป็นสิ่งหนึ่งที่อยู่
ท่ามกลางความรุ่งเรืองสูงสุด และพยานหลักฐานทางภาคปฏิบัติของความร่วมมืออารยะ—
ธรรมและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ....." (๑) ตรงตามสภาพความเป็นจริง—
ของประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างไม่ผิดเพี้ยน ทั้งนี้
เพราะเนื่องจากความบกพร่องทางด้านกฎหมายซึ่งเป็นหลักใช้ในการปกครองประเทศ—
นั่นเอง จึงทำให้แสงแห่งอารยะธรรมและความเจริญของประเทศค่อยมีลงจนเป็น—
เหตุให้มหาอำนาจไม่แน่ใจว่าไทยจะบันดาคอำนาจศาลสถิตย์ยุติธรรมให้ทรงพลังศักดิ์—
สิทธิ์อยู่ได้ เซอร์จอห์น บาวริงราชทูตอังกฤษจึงถือโอกาสขอสิทธิพิเศษตั้งศาลกงสุลขึ้น—
ในประเทศไทย เพื่อยกเว้นคนในบังคับอังกฤษจากอำนาจของศาลไทยโดยเด็ดขาด
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยินยอมตาม ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงมี
พระราชโองบายอดุลมอลวยผ่อนปรนอยู่เป็นทุน ไม่ทรงปรารถนาจะเห็นชาวต่างประเทศ—
ต้องยากลำบากในการศึกษากฎหมายและขนบประเพณีไทย พระองค์ทรงให้สิทธิพิเศษ—
แก่ชาวต่างประเทศเยี่ยงฉันทมิตร เพื่อให้เขาได้รับความสะดวกสบายทุกอย่างในการ—
ติดต่อสัมพันธ์กับไทย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเวลาที่ไทยยอมเสียเอกราชทางศาลก็เพื่อผล—

ประโยชน์ของชาวต่างประเทศด้วยความยินยอมของรัฐบาลไทยเอง มิได้ถูกบีบบังคับให้จำต้องยอมแต่อย่างใด (๑) ข้อที่นำส่ง เกณฑ์คือไทยยอมเสียดิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาติมหาอำนาจ เพื่อมุ่งจะอำนวยความสะดวกให้ฐานเป็นแขกของประเทศโดยมิได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับระเบียบงานศาลยุติธรรมของชาวตะวันตกมาก่อนเลย แต่ประเทศมหาอำนาจกลับฉวยโอกาสในการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีเจตนาดีต่อตนเอง เปรียบและถือผลประโยชน์จากไทยมากยิ่งขึ้น จนปัญหาเรื่อง-ดิทธิสภาพนอกอาณาเขตกลายเป็นข้อเสียเปรียบร้ายแรงที่พระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาทรงเพียรพยายามอย่างยิ่งที่จะผดุงฐานะของประเทศชาติให้ได้รับสิทธิเสมอภาคจาก-สนธิสัญญาซึ่งทำกับนานาประเทศ.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

-
๑. หลวงจักรปาณีศรีศิลป์วิสุทธี : เอกราชทางการศาล บทความในหนังสือ "ปาฐกถา บทความ และคำพิพากษาบาง เรื่องของศาสตราจารย์หลวงจักร-ปาณีศรีศิลป์วิสุทธี" หน้า ๑๕๖ - ๑๕๗.